

Petr Bělovský: *Obligace z kontraktu – Smlouva a její vymahatelnost v římském právu*

VÁCLAV DVORSKÝ*

Nestává se příliš často, že by v českém prostředí vyšla monografie věnovaná římskému právu. Tím spíše je třeba přivítat nedávno vydanou knihu *Obligace z kontraktu* nakladatelstvím Auditorium, jejímž autorem je doc. JUDr. Petr Bělovský, Dr., z právnické fakulty Univerzity Karlovy.

Římské právo stojí u samých základů současných právních řádů kontinentální právní kultury, mezi než krom většiny evropských patří i právní řády jihoamerické a východoasijské. Dalece ovlivnilo právo věcné, dědické i obligační, a ačkoli je míra ovlivnění těchto jednotlivých podoblastí práva soukromého v závislosti na právním řádu rozdílná, přece jen můžeme obecně prohlásit, že snad nejnvýrazněji bylo svým římským vzorem ovlivněno právo závazkové. Už proto má tedy smysl vyrazit *ad fontes* současného civilního práva a načerpat tam pochopení i v dnešní době známých institutů závazkového práva.

Jak už název díla napovídá, je toto věnováno toliko jedné části obligací dle Gaiovy bipartice, totiž závazkům z kontraktu a nikoli závazkům z deliktu.¹ Jelikož z římské úpravy deliktů, která se vyznačovala roztržštěností a kazuistikou, současné právo čerpá přece jen poněkud méně, je volba závazků z kontraktu, které současné právo ovlivnily v nesrovnatelně větší míře, logickou volbou.

Kniha je strukturována velmi přehledně a logicky. První dvě kapitoly jsou věnovány obecným otázkám, totiž systematickému zařazení závazků z kontraktu a jejich závaznosti, následující kapitoly pak víceméně sledují životní cyklus obligace z kontraktu. Postupně se tak setkáváme s jejím uzavřením, obsahem, typem, zánikem, prodlením, vymahatelností v soudním a jiném řízení a konečně exekucí a konkurzem.

Úvodní kapitola představuje poměrně známou látku, totiž výklad o systematickém

zařazení kontraktu, jeho původu a dalším dělení tohoto pojmu.² Jedná se o materii nutně probíranou v úvodu každé publikace věnované dané problematice. Autor však vychází za hranice běžného výkladu, neboť jednak zohledňuje velké množství originálních pramenů a jednak ukazuje, jak se jednotlivé koncepty římského práva, kde nebyly ještě zcela ustáleny, promítly do současných právních řádů. Tak je tomu například ohledně dělení práv věcných a závazkových. Autor si kupříkladu správně všímá, že ABGB vychází z Gaiovy systematiky dělení práva na právo vztahující se k osobám, věcem a žalobám a vzhledem k tomu velmi široce pojímá kategorii práv k věcem (*Sachenrechte*), která dále dělí na „věcná práva k věcem“ (*dingliche Sachenrechte*) a „osobní práva k věcem“ (*persönliche Sachenrechte*). Jelikož český jazyk má pouze jeden výraz pro věc, zatímco jazyk německý dva (*die Sache; das Ding*), je překlad těchto termínů, které jinak odpovídají českým pojmům absolutních a relativních majetkových práv, velmi obtížný a pro čtenáře nevládnoucího němčinou poměrně komplikovaný.³ Proto je velmi vhodné, že autor se této otázce věnuje, čímž předchází mnohemu nepochopení.

Za nejnvýznamnější přínos první kapitoly však autor této recenze považuje výklad o vývoji názoru na obecnou závaznost smluv. Známa zásada *pacta sunt servanda* totiž vůbec není římského původu. Sami Římané totiž vycházeli z principu typové vázanosti kontraktů. Pouze typizované kontrakty byly tedy chráněny žalobami a ostatním ujednáním se nedostávalo právní ochrany. Praetor pro ně mohl pravda povolit žalobu *in factum*, tedy žalobu speciálně pro daný případ vytvořenou, ale to záleželo jen na jeho vůli a nezajišťovalo tedy smluvním stranám právní jistotu. Platila totiž zásada *nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem*,⁴ tedy prostá

* Autor působí jako doktorand na katedře právních dějin PF UK a katedře římského práva a právních dějin právnické fakulty Katolické univerzity v Lovani. E-mail: dvorskvy@prf.cuni.cz. Tato práce vznikla na základě plné finanční podpory GAUK a je výstupem grantového projektu č. 228121 s názvem *Depositum Irregulare* a podobné typy depositních smluv v římském právu a v pozdějším historickém vývoji.

¹ Gaius III, 88. Později Gaius (nebo jeho pozdější epigon) přidal i třetí důvod a vytvořil tak tzv. tripartici, což je patrné v D. 44, 7, 1 pr.

² K tomu viz např. SCALISE Jr., R. J. *Classifying and Clarifying Contracts*. *Louisiana Law Review*, 2016, roč. 76, č. 4, str. 1064–1107.

³ BĚLOVSKÝ, P. *Obligace z kontraktu - Smlouva a její vymahatelnost v římském právu*. Praha 2021, str. 24.

⁴ D. 2, 14, 7, 4.

dohoda nezakládá žalobu,⁵ ale zakládá námitku. Tak vznikl pojem *pacta nuda*, tedy holé dohody, které nebyly právně vymahatelné a zakládaly pouze procesní námitku. Postupně však začal praetor svým ediktem a následně císař konstitucemi vymahatelnost některých pakt uznávat. Jednalo se však o typizovaná pakta, čímž pádem nebyl princip typové vázanosti smluv narušen, pouze došlo k rozšíření jejich okruhu.⁶ Podobně jako s pakty tomu bylo i s inominátními kontrakty, které danou zásadu neprolomily, ale opět pouze rozšířily oblast žalovatelných typizovaných vztahů.⁷

K odklonu od zásady *nuda pactio obligationem non parit* dochází velmi pozvolna. Historicky první formulaci obecné závaznosti smluv provedla roku 348 po Kr. synoda v Kartágu, když projednávala spor dvou biskupů o hranice jejich diecézí. Tato hranice byla předtím vymezena toliko neformální dohodou, a tak vyvstala otázka, zda je závazná. Synoda rozhodla kladně, přičemž obecně uvedla, že má být zachován smír a dodržovány úmluvy (*pax servetur et pacta custodiantur*). Předmětné rozhodnutí bylo obsaženo i ve sbírce církevních předpisů, tedy *Dekretálií Řehoře IX.*, zvaných též *Liber extra*, přičemž zde byla uvedena ještě důležitá poznámka: *Pacta quantumque nuda servanda sunt* – dohody, třebaže holé, je nutno dodržovat. Tento závěr byl samozřejmě podporován také argumenty náboženské a morální povahy. Obecná závaznost dohod byla tedy prosazena v právu kanonickém. Církevní soudy dle ní rozhodovaly a poskytovaly právní ochranu stranám dovolávajícím se uzavřené dohody.

Jinak tomu ovšem bylo v právu civilním. Civilisté se totiž cítili být více ovlivněni tradiční římskou doktrínou vyplývající z pramenů a proces přijetí této zásady zde tedy trval déle. Jeho základy položily Azo a Accursius, ale teprve v průběhu 15. století došla civilní právní věda k tomu, že holé (tedy neformální) dohody (*pacta nuda*) se stávají žalovatelnými, za podmínky, že získají oděv (*vestmentum*). Tím může být např. předání věci nebo pouhý souhlas stran, což vedlo Accursia k prohlášení: *Nullum pactum sit nudum: cum quodlibet in se consensus* – žádná dohoda není nahá, protože každá obsahuje souhlas. Tento názor se v průběhu 15. století stává dominantním, ale teprve nauka přirozeného práva, reprezentovaná např. Grotiem, vede k jeho

naprostému prosazení, které vrcholí jeho zahrnutím do velkých kodifikací 19. století.⁸

Výše uvedený proces, jehož hlavní kontury jsou zde uvedeny, byl velmi komplikovaný a zdoluhavý. Není tedy divu, že v české literatuře zatím nebyl, přes svou nepochybnou důležitost pro celkový vývoj práva, alespoň pokud je autorovi této recenze známo, popsán. Už jen pro tuto zásluhu je tedy Bělovského knihu hodnotit kladně, neboť díky ní již není český čtenář odkázán jen na cizojazyčné prameny.⁹

Z mnohých dalších kapitol, které kniha obsahuje, je možno zmínit kapitolu pátou, která podává stručný, ale přesto informačně hodnotný přehled jednotlivých typizovaných nominálních kontraktů. Přes omezený prostor zde autor nastiňuje i jednotlivé kontroverzní otázky římského práva, např. původ a podobu nepravidelné úschovy (*depositum irregulare*), čímž pádem může být dílo pro zvědavého čtenáře východiskem pro další studium.¹⁰

Obecně je třeba také vyzdvihnout práci se zdroji. Autor nešetří odkazy na původní prameny, které jsou jinde a jinými autory opomíjeny, a přitom jsou to ony, a ne práce pozdějších právníků, které jsou nejlepším a nejautentičtějším dokladem o platném právu římském. Nejedná se jen o prameny čistě právní, ale i mimoprávní, jakou jsou především díla Ciceronova, ale i Tacitova. Stejně jako již staří římscí právníci také obohacuje čtenáře citacemi z Iliady.¹¹ Také romanistická literatura, a to nejen ta česká, nýbrž také německá, francouzská, italská a anglická, je často citována. Konečně je vhodné poznamenat, že krom práva kniha okrajově pojednává i o tématech neprávních, ale s právem souvisejících, jako je např. filosofie¹² nebo náboženství¹³, a autor také činí podnětné poznámky o ekonomické historii starého Říma.¹⁴

Nezbývá než zodpovědět otázku, komu je kniha určena. Romanista v ní nalezne částečně shrnutí známých informací, které jsou ovšem rozvinuty a obohaceny o novou látku a systematicky vyloženy. Osoby věnující se spíše současnému právu budou moci pohlédnout na jeho vývoj, což jim snad umožní pochopit a případně též lépe vyložit instituty moderního práva. Studenti pak konečně naleznou rozvinutí a obohacení látky, kterou učebnice povětšinou podávají ve zhuštěné, a tedy obtížně srozumitelné formě. Ať už však bude pohnutka čtenáře ke studiu knihy jakákoli, jistě nebude svého rozhodnutí litovat.

⁵ Vzhledem k danému kontextu je vhodnější výraz *obligatio* přeložit jako žaloba.

⁶ BĚLOVSKÝ, c. d., str. 79–85.

⁷ BĚLOVSKÝ, c. d., str. 85–91.

⁸ BĚLOVSKÝ, c. d., str. 91–100.

⁹ Např. DECOCK, W. *Le marché du mérite: Penser le droit et l'économie avec Léonard Lessius*. Brusel 2019, str. 39–55, a jiná díla tohoto autora.

¹⁰ BĚLOVSKÝ, c. d., str. 269–273.

¹¹ Gaius III, 144.

¹² BĚLOVSKÝ, c. d., str. 131–132.

¹³ BĚLOVSKÝ, c. d., str. 132.

¹⁴ BĚLOVSKÝ, c. d., str. 96.